

סימן ג

ריבוי שמחה באדר הראשון

שאלה: גרסינן בתענית (כט ע"א): "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבין בשמחה". ושם (ע"ב): "אמר רב פפא: הלכך, בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי - לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה". יש לדון בשנה מעוברת, כגון שנה זו, האם ריבוי השמחה שייך אף באדר ראשון או רק באדר שני, בו אנו חוגגים את חג הפורים על כל מצוותיו. ודבר פשוט הוא שלא באתי להכריע בעניין זה, אלא רק להציע את הסוגיא והשיטות, והרי שולחן והרי בשר וכו', וזה החלי בעזיה"ת.

תשובה: תנן במגילה (ו ע"ב): "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה, ומתנות לאביונים". וכוונת המשנה על יום י"ד וט"ו באדר. ובפשטות משמע, ששאר דברים שייכים גם באדר ראשון.

ובגמ' שם איתא: "הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוין. מני מתניתין, לא תנא קמא, ולא רבי אליעזר ברבי יוסי, ולא רבן שמעון בן גמליאל. דתניא: קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה, קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון חוץ ממקרא מגילה. רבי אליעזר ברבי יוסי אומר: אין קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון. רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יוסי: אף קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ושוין בהספד ובתענית שאסורין בזה ובזה... מני? אי תנא קמא קשיא מתנות, אי רבי אליעזר ברבי יוסי - קשיא נמי מקרא מגילה. אי רבן שמעון בן גמליאל - קשיא סדר פרשיות וכו', ואי בעית אימא: לעולם רבן שמעון בן גמליאל היא, ומתניתין חסורי מיחסרא, והכי קתני: אין בין ארבעה עשר שבאדר הראשון לארבעה עשר שבאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות, הא לענין הספד ותענית - זה וזה שוין. ואילו סדר פרשיות לא מיירי. אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יוחנן: הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו: 'בכל שנה ושנה'. רבי אליעזר ברבי יוסי סבר: בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט - אף כאן אדר הסמוך לשבט, ורבן

שמעון בן גמליאל סבר: בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן - אף כאן אדר הסמוך לניסן". ע"כ.

ובתוס' שם (ד"ה ור"א ב"ר יוסי) כתבו: "ויש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בארבעה עשר ובחמשה עשר של אדר הראשון, וריהטא דמתניתין נמי משמע כן, מדקאמר אלא מקרא מגילה בלבד ומתנות עניים, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין. ולא נהירא, דהא אמרינן בגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא, דע"כ לא תליא הא בהא, דאי תליא הא בהא לאשמעינן דמשתה ושמחה נהגו בהו וממילא נאסר בהספד, דהא הימים האמורים במגילת תענית האסורים בהספד אין בהן משתה ושמחה. וכן הלכה, שאין צריך להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר הראשון".

והנה בעיקר דברי התוס' לכאורה צ"ע, שהנוהגין לעשות משתה ושמחה בי"ד וט"ו של אדר דייקו כמנהגם מלשון המשנה וכן"ל, ומאי דך התוס' דייקו להיפך מדברי הגמ' "הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין", וא"כ קשים שני הדיוקים אהדדי, ומהא ליכא למשמע מינה.

וראיתי בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קלו) שהזכיר סתירה זו, אך קודם לכן הביא דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הי"ז) "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים" וכו', ומזה הוכיח דליכא מצוות שמחה באדר, וז"ל: "והיום ביום טוב פורים קטן אמרתי לפרש על פי דברי רמב"ם הלכות מגילה... היוצא מדבריו, כי עיקר מצות מתנות לאביונים כדי לשמח לבבם של אביונים, ואין שמחה לנותן יותר מזה ממה שמשמח לב אחרים, ולכן מוטב שימעט בסעודתו ולהרבות במתנות לאביונים תגדל שמחתו עי"ז, וכי כן מדקתני במתני' אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים, ממילא נשמע דליכא מצות שמחה באדר ראשון, דאם היה מצוה בשמחה ומשתה היה חייב ביותר במתנות לאביונים שהיא השמחה הגדולה יותר". והוסיף והעלה את הסתירה בין דיוקי התוס', כדברינו הנ"ל: "ולא כדדייקו התוספות ממתניתין דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין, ומלשון הגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, משמע דדווקא לענין הספד ותענית ולא לענין משתה ושמחה, וקשה הדיוקים אהדדי. אבל לדברי הרמב"ם ניחא. ורמב"ם לא כתב מזה כלל, שלא מפורש בגמרא,

וממילא נשמע כיון שכתב שאין חיוב במתנות לאביונים כ"ש וקל וחומר שאין חיוב במשתה ושמחה לעצמו". עכ"ל. ולפ"ז אכן צ"ע בדברי התוס'.

ובספר שלמי תודה (על התוס' הנ"ל) כתב בקצירת הא'ומר: "ולפי מאי דמסקו דאין צריך לעשות משתה ושמחה בראשון צ"ל דמשתה ושמחה הם בכלל מאי דקתני מתנות לאביונים וכן משלוח מנות וכמו שכתבנו דהשתא אתיא מתניתין שפיר כרשב"ג ועיין בהר"ן ז"ל". עכ"ל. והמעייין ישר יחזו פנימו, שבא בשורות אלו ליישב את הסתירה הנ"ל בין דיוקי התוס', דלמסקנת התוס' דא"צ לעשות משתה ושמחה באדר, א"כ צ"ל דמ"ש במשנה "אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים" הוא כולל גם דין משתה ושמחה (ומשלוח מנות), ומיושב שפיר.

ובשפת אמת (על התוס') כתב, שאין נכון לעשות משתה ושמחה ב"ד וט"ו באדר א'. ע"ש שהאריך, ובסו"ד כתב: "ולפ"ז אפשר דאין נכון לעשות סעודת פורים באדר א', כיון דבדיעבד יצא, א"כ עי"ז פוטר עצמו מסעודת פורים דשני שהיא העיקר, רק באופן שלא יכוין לפטור מצות סעודת פורים, אכן הרא"ש פי' דהא דבהספד ותענית אסורין בשניהם היינו דוקא אם קראו המגילה גם בראשון ונתעברה השנה ע"ש, אבל לשון הברייתא ושין בהספד ותענית שאסורין לא משמע כן, דהא לראב"י פשיטא דלעולם אסור בראשון דהא לדידיה גם המגילה קורין בראשון לכתחילה..." עכ"ל.

איברא, שגם לנדון זה התייחס הרב שלמ"ת, וכתב (בתחילת דבריו שם): "ולכאורא י"ל הא דלענין משתה ושמחה שוין היינו דאם עשו משתה ושמחה בראשון א"צ לעשות בשני, וכמ"ש לענין סדר פרשיות, אלא דזה ליתא, דאי מפרשינן הכי היכי קאמר ואיבע"א לעולם רשב"ג וכו', דאכתי תיקשי ממשתה ושמחה, אלא ע"כ הא דדייקינן לענין משתה ושמחה זו"ז שוין היינו דנוהג בשתיהם וכמו לענין הספד ותענית". ע"כ. ונראה דכוונתו לדחות סברת השפ"א הנ"ל, שהעושה משתה ושמחה בראשון נפטר מלעשות בשני.

אגב אורחא, ראיתי בקונטרס שירת הלוי לגרמ"מ שולזינגר (סי' א) שכתב, דלכאורה לא שייך כלל להוכיח שיש להרבות שמחה גם באדר ראשון מהא דלא תנן "שמחה" במשנה במגילה (בהשוואה בין אד"ר לאד"ש), דשמא המשנה אינה סוברת כלל את מימרת האמוראים משמיה דרב שיש להרבות שמחה בחודש אדר, שהרי אין לזה מקור מהתנאים.

אמנם הדיוק שכתבו התוס' כדעת ה"ש נוהגין" נכון הוא, שמנהגם היה לעשות "משתה ושמחה" בי"ד אדר ראשון, ומצוות משתה ושמחה נכתבה במגילה עצמה כאחת ממצוות הפורים, ולזה שפיר יש ראייה, מדקאמר במתני' אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין, ופשוט (ועכ"פ התוס' דחו מה"ד בגמ' דלענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא וכו').

להלכה, כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הי"ג): "ושני הימים (י"ד וט"ו) אסורין בהספד ותענית באדר הראשון ובאדר השני". אמנם בטור סוף או"ח (סי' תרצז) כתב: "יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון מותרים בהספד ובתענית", והיא דעת הרא"ש (פ"ק דמגילה סי' ז). ואח"כ הביא הדעה החולקת: "ובספר המצות כתב שאסורין בהספד ותענית בכל השנים אף על פי שלא קראו המגילה, וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל, וכן כתב הרי"ף ז"ל שצריך להרבות בו בסעודה בי"ד, אבל בט"ו כתב שאין צריך להרבות בו בסעודה. וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה".

ובשו"ע (שם) פסק מרן: "יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ואסור בהספד ותענית; אבל שאר דברים אין נוהגים בהם; וי"א דאף בהספד ותענית מותרים". וכתב הרמ"א: "והמנהג כסברא הראשונה. י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד¹ שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים; 'וטוב לב משתה תמיד' (משלי טו, טו) (הגהות מיימוניות בשם סמ"ק)". ע"כ.

ובבאר היטב (סק"ב) ציין לדברי הגמ"י המובא בבי"י, דדוקא בי"ד אד"ר יש נוהגים להרבות בסעודה, אך בט"ו בו לא, וטעמא משום דאמר תלמודא (מגילה שם) אין בין

¹ עי' בפמ"ג (א"א סק"א), דדוקא בי"ד אבל לא בט"ו, אף לבני כרכים המוקפים חומה, וכ"כ במ"ב (סק"ד). אמנם בא"ר (סק"ב) כתב דמשמע שיש להרבות אף בט"ו, ושכן משמע במנהגים [סוף מנהג פורים]. "אבל לשון רמ"א ומכל מקום חייב להרבות בי"ד וכו', משמע אבל לא בט"ו. ואפשר שנכלל במה שסיים טוב לב משתה תמיד [משלי טו, טו]. עכ"ל. וע"ע בספר חזון עובדיה פורים (עמ' רי, דיני מצוות שמחת הפורים הערה לה) שנקט כן להלכה שיש לעשות קצת משתה ושמחה ביום פורים קטן ואף בשושן פורים קטן, והביא משו"ת יוסף אומץ יוזפא (סי' תתשו), שירבה בפורים קטן בסעודה ויכוון לשם שמים. ע"ש. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נח) שכתב לתמוה על הפמ"ג הנ"ל, וכתב בשם ספר בירור הלכה שעיקר דברי הרמ"א מחודשים, ודין משתה ושמחה באד"ר אינו ברור כ"כ, ועכ"פ ודאי שכוונת הרמ"א לבני עיירות שבחול, אך בני הכרכים המוקפים חומה מימות היושע בן-נון ירבו בט"ו. וע"ש שהאריך בזה.

י"ד שבאדר הראשון וכו' ולא הזכיר ט"ו. אך סיים בב"י שם דשמה נקט יום י"ד משום שהוא עיקר.

ועל דברי מור"ם שהביא האי קרא "וטוב לב משתה תמיד", כתב הרב ט"ז (סק"ב) "ושפיר מסיים רמ"א כאן וטוב לב משתה תמיד". ובשערי תשובה (סק"ב) ביאר: "נ"ל שלפי שרצה לסיים בדבר טוב ודבר בעתו נקט לישנא מעליא דקרא לצחות, 'וטוב לב', דהיינו שטוב שיעשה בב' האדרים משתה אפשר שזה כוונת הט"ז מה שכתב ושפיר מסיים הרמ"א כו', וכוונתו כמ"ש"².

ועיין בספר פרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (שמות לי"ד אד"ר) שביאר בטו"ט עניין זה, וכן את הפסוק שהביא הרמ"א, והאריך בזה גם בליקוטי מאמרים (עמ' קמב-קמד), ונטה קו שם לומר שאין עניין שמחה באדר ראשון, וז"ל: "אבל באמת עיקר ההתגלות הוא על ידי מקרא מגילה, ומגילה לשון התגלות, וממילא כשאין מקרא מגילה לא שייך שמחה, וכן כשאין מתנות לאביונים לא שייך משתה דצריך שיתן גם לאביון מסעודתו וכדאיתא בזוהר", וזה כמ"ש בכתב סופר הנ"ל. ובהמשך הוסיף: "אבל הראשון גם כן דוגמת השני אלא שזה יצא ראשון וכעין קליפה הקודמת לפרי", וסיים (עמ' קמב-קמד): "וזהו צחות לשון רמ"א על ענין שמחה באדר ראשון דטוב לב משתה תמיד, וכבר נזכר למעלה דהוראת מלת טוב המורה כמו שמוכא בזוהר (ח"א ג' א) ובבבא קמא (נה ע"א) על טוב הנעלם דטוביה גניז בגויה וכן נאמר (תהלים לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת וגו', שהטוב הוא הצפון ונעלם שאין מושג לבריה, וישירי לב הוא כשמושג ישרות הלב על האיברים, אבל טוב לב הוא מה שמשגי הטוב בפנימיות הלב לבד וגניז בגויה והוא השגת הטוב צפון, ומי שמשגי זה הוא משתה תמיד, גם באדר ראשון, שמשגי שלימות כל מעשה הגופנים דישאל אפילו היותר גרועים בתכלית, דבאמת אין בישראל פסולת כלל, ועל כן הוא משתה תמיד, כי זה עונג תמיד שאין בו דאגה וצער כלל, והבן". עכ"ל.

וראיתי להגר"ע יוסף זצ"ל שכתב (חזו"ע פורים עמ' ריא), שכוונת הרמ"א בהביאו פסוק זה, לרמוז על חובת לימוד ההלכה, וכדרשת רבא בב"ב (קמ"ב ע"ב): "אמר רבי זירא אמר רב, מאי דכתיב: 'כל ימי עני רעים'? זה בעל גמרא, 'וטוב לב משתה תמיד' - זה בעל משנה". רבא אמר איפכא". וביאר רשב"ם בשיטת רבא: "כל ימי עני רעים" זה בעל משנה, שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו. ועוד, שכאשר

² והוסיף שם באורך דברים נפלאים בדרך רמז ודרוש.

משניות חולקות זו על זו אינו יכול לתרץ. לעומתו, "וטוב לב משתה תמיד", זה בעל הגמרא, שידוע משניות על עיקרם ובקי בטעמיהם ויש בידו כח להורות הלכה למעשה. ע"כ. ולזה רמז הרמ"א שסיים בפסוק "וטוב לב משתה תמיד", שכל אדם יהיה "בעל גמרא", ילמד ויעמיק בפסקי ההלכות של "אורח חיים" הנדרשים לכל יהודי באשר הוא, שיוכל להבין ולהורות הלכה למעשה, וכבר נענו כולם ואמרו בספ"ק דקידושין (מ ע"ב) "תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה", וע"י כך לא יכשל באיסורים, וידע לקיים המצוות כהלכתן. וע"ש לגרע"י שהאריך בעניין זה כדרכו בקדש, כיד ה' הטובה עליו. ודפח"ח.

בהגהות לספר תשב"ץ קטן (סי' קעח) כתב: "מיהו כבר נהגו רבותינו לעשות פורים באדר ראשון ב"ד בו לענין אכילה ושתיה ולעשות סעודה גדולה. מדתנן אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, ומסיק תלמודא דהכי קאמר אין בין ארבעה עשר של אדר הראשון לארבעה עשר של אדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים הא לענין הספד ותענית ב"ד של אדר הראשון כמו בארבעה עשר של אדר שני. ודקדקו רבותינו שבדורות האחרונים כיון דלענין הספד ותענית זה וזה שוין א"כ יש להרבות בסעודה בארבעה עשר של אדר ראשון כמו בארבעה עשר של אדר השני. וכן היה רגיל רבינו יחיאל מפרי"ש להרבות בשמחה ובסעודה בארבעה עשר של אדר ראשון ולהזמין בני אדם עמו כדמשמע נמי לשון המשנה דאין בין וכו'. מיהו סעודה גדולה א"צ לעשות". והובא בט"ז (סי' תרצז סק"ב) ובשע"ת (שם, שם) ובמ"ב (שם סק"ה).

והנה, רש"י בתענית שם (ד"ה משנכנס) כתב, דהטעם שמרבין בשמחה לפי ש"ימי נסים היו לישראל: פורים ופסח", ולכאורה מכאן ראייה דדוקא באדר ב' שמצוות הפורים חלות בו, ולא באדר א'. ואכן כך דייק בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פח) וע"כ כתב שמרבין בשמחה רק באדר שני. וכן כתב הגר"ש וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קה אות ג) וז"ל: "ובענין משנכנס אדר מרבין בשמחה, ודאי פשטות ההלכה רק מאדר ב', דהא כתב רש"י תענית כ"ט משנכנס אדר, ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח, וזה באדר ב' דאין בין ראשון לשני אלא מקרא מגילה כפ"ק דמגילה". עכ"ל. ולא זכר שר שכן דייק הריעב"ץ הנ"ל. ואחר זמן ראיתי שהעיר לו כן הגרמ"מ שולזינגר בקונ' שירת הלוי (סי' ב).

והוסיף וכתב בשבה"ל שם: "ועייין בשפת אמת תענית שם שכתב דגורם שמחה באדר ע"י באחד באדר משמיעים על השקלים והתחדשות הקרבנות, וזה ודאי לא

היה אלא באדר שני ואכמ"ל". וכן הביאו משמו בקונט' מבית לוי (הל' פורים, שנה מעוברת, אדר ראשון, סעיף א). וכ"כ הגר"ח פלאגי בספרו מועד לכל חי (סי' לא אות נב, מסידור בית עובד דף קעז ע"ב), וכן בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' שא), וכן ראיתי בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שמרבין בשמחה דווקא באדר שני.

ומ"מ שבט הלוי שם ציין בסוף דבריו: "אבל אית דמוסיפין שמחה מאד"א, וטוב לב משתה תמיד". ע"כ. וכן ראיתי לכמה אחרונים, שבתאריך המצוין בתשובותיהם כתבו "אדר ראשון שמרבין בו שמחה", עיין בשו"ת חתם סופר (ח"ה סי' כ) בסוף התשובה: "ואחתום בברכה... כאור בקר ליום ג' שנכפל בו כי טוב א' דר"ח אדר ראשון שמרבין בו שמחה לסדר ושכנתי בתוכם תקפ"ט לפ"ק". ושו"ר שכן דייקו בספר ישועת דניאל (לרב דניאל גולדשמיט; סי' תרפו סע"ג), והגרש"א שטרן במאמר בתוך ספר שנת העבור והלכותיה (חלק בירורי השיטות, אות ט) ובספר בירורי חיים (לרב חיים סגל; ח"ג סי' כג), ועוד.

ובספר בירורי חיים שם הוסיף, שהחת"ס אזיל לשיטתו בהגהותיו למגילה (ו ע"ב) ובשו"ת (חאו"ח סי' רח, ד"ה ומ"ש דפורים; חיו"ד ס"ס רלג, ד"ה וכבר הארכתי), שכתב שהחוב לעשות זכר לנס הוא מן התורה, וע"כ אסרו בהספד ותענית, אך לא שייך בזה דין זריזין מקדימין, ולכן שאר מצוות הפורים אינן נוהגות אלא באדר השני, ע"ש³. וכן סובר הגר"א בביאוריו לאו"ח (סי' תקסח סעיף ז).

וודאי שהחת"ס ראה את דברי הרב יעב"ץ, שהרי הביאו במקום אחר (או"ח סי' קס), בתשובה שנכתבה בשנת תקע"ו, והנה בשנת תקפ"ט חתם כנ"ל, שמרבין בשמחה באדר ראשון, ומוכח דלא סבירא ליה לדיוקו של היעב"ץ מדברי רש"י. וכ"כ בקונ' שירת הלוי (סי' ב) בדעת החת"ס. וכן ראיתי לאדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל בליקוטי שיחות (מועדים - חודש אדר, שער ההלכה, סי' ב; תצוה - ז' אדר, אות ד) שיש להרבות בשמחה אף באדר ראשון, וכתב שאין ראיה מדברי רש"י בתענית הנ"ל, ע"ש.

³ אמנם היה נראה דאדרבא, יש להוכיח מדברי החת"ס איפכא, שכתב שם (או"ח סי' רח) בזה"ל: "ואך לפי הנחה שהנחנו שעכ"פ מדאורייתא מחוייבים לעשות שום זכר לכל הפחות לאוסרו בהספד ותענית, א"כ מחוייבים לעשות מיד באדר הראשון משום אין מעבירין על המצות... אך מה שהוספנו אנחנו מגלה ושמחה ומשלוח מנות אנחנו קובעים ביום המובחר בשני למיסמך גאולה לגאולה". ומשמע שהשמחה דווקא באדר שני למסמך גאולה לגאולה, ואילו באדר ראשון רק האיסור בהספד ותענית. וצ"ע.

ונדפסו דבריו אלו במקומות רבים (שערי המועדים חודש אדר אות ג, תורת מנחם התועדויות ועוד).

ונראה שכן סובר האדמו"ר מאונגוואר, שאף הוא כתב בשו"ת משנה הלכות (חי"ב סי' 1) בתחילת מכתבו: "א' ר"ח אדר ראשון שמרבין בשמחה ואין שמחה כהתרת הספיקות, התשמ"ט". ועוד לו במק"א (חט"ז סי' לב): "ט"ז לחדש אדר ראשון שמרבין בשמחה... התש"ס". וכ"ה בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' פז) ועוד.

בספר חשוקי חמד (מגילה ו ע"ב) דן הגר"י זילברשטיין אימתי יש להרבות בשמחה, וכתב בשם הגר"ש דבליצקי שדין זה תלוי בב' הדעות שהביא הרמ"א (בסי' תרצז) אם יש להרבות בסעודה בפורים קטן, ובשם חמיו הגרי"ש אלישיב כתב, שיש להרבות דווקא באדר שני, ושכן משמע בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קסג). אך שוב כתב דנראה דלענין שמחה מודה החת"ס שיש גם באדר ראשון ממש"כ בשו"ת שם (ד"ה וברוש אגדה) וכן הביא את הדיקו מלשונו הנ"ל. ולמסקנא כתב דלחת"ס "אולי" מרבין גם באדר, ונשאר בצ"ע. עכ"ד. ולכאורה לפי כל הנ"ל בדעת החת"ס, מוכרח דס"ל שמרבין בשמחה אף באדר שני, ואין כאן בית מיחוש.

והנה, מש"כ בשם חמיו שיש להרבות דווקא באדר שני, זה צ"ע, שבקונטרס הליכות והנהגות כתב בשם הגרי"ש"א, שיש מצווה להרבות בשמחה אף באדר.

וכן בדעת הגר"ח קניבסקי שליט"א ראיתי שמועות סותרות. בספר ישמח ישראל (שם) כתב משמו, שבפשטות דין שמחה הוא רק באדר שני, ע"ש. מאידך, בדרך שיחה (פרשת מקץ, עמי' קפח) נשאל בעניין זה והשיב, שלכתחילה יש להרבות גם באדר (ודיוקו מדברי הרמ"א, הובא לעיל, שירבה קצת בסעודה ב"ד אדר, כדעת המחמירים; ובר"ח אדר תשע"ד הובא שביקש יין לעשות 'לחיים' מדין מרבין בשמחה).

ועוד האריך בזה הגר"א שלזינגר בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ד סי' מב), והיא לו נדפסה גם בספר אלה הם מועדי (פורים, סי' פב), וע"ע בס' שערי ימי הפורים (שער א, פרק א, אות יז-יח).

בס' שקל הקודש להגר"ח קניבסקי בהל' קידוה"ח (פ"ד ה"א, בביאור ההלכה בסוף דבריו) הביא דברי החזקוני (ס"פ בשלח, ומקורו במדרש), שעולה מהם שמזל דגים הוא באדר הראשון, ובשני אין מזל, ודלא כהלבוש (סי' תרפה) שכתב להיפך. וכתב בספר ברכת אברהם (מגילה ו ע"ב, אות יא) שלפי שיטת החזקוני יש ראייה לשיטת החת"ס שמרבין

בשמחה באד"ר, שהרי אמרו בגמ' "ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה", והמזל הטוב נמצא באדר הראשון דווקא⁴.

ומאיך, בספר נטעי גבריאל (פורים פ"א הערה ג) רצה להוכיח מדברי הלבוש הנ"ל (שמזל דגים רק באדר ב') שיש שמחה רק באדר שני⁵. וכתב בס' ישמח ישראל (לר"י תנחום דרדק; פ"ב סע"א הערה 30) דצ"ע ממ"ש ר"א כי-טוב בספר התודעה (פרק י, חודש אדר, עמ' רמב) שמזל חודש אדר נקרא "דגים" בלשון רבים, לפי שבשנה מעוברת נמצא מזל דגים בשני חדשי אדר, ולפ"ז בשני החדשים יש לנהוג בשמחה במדה שווה. וע"ע בספר באר יצחק (עניינים באו"ח, סי' מב).

עתה נברך על הפרפרת: ידועים דברי הטור (או"ח סי' תיז) שיי"ב חדשי השנה הם כנגד י"ב השבטים. וכתבו בעל הקדושת לוי (פר' תצוה, ד"ה והם נגד) והשפ"א (ליקוטים לחדש אדר) שחודש אדר, שהוא מזל דגים, הוא כנגד יוסף שנמשל לדגים דלא שלטא בהו עינא (ברכות כ ע"ב), כמ"ש "וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מח, טז) "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" (שם שם, כב). והיו ליוסף שני בנים, מנשה ואפרים, שעולים במנין שבטי ישראל, כמ"ש "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", ולכן מעברים השנה דווקא בחודש אדר, כדי שיהיו שני חודשים כנגד שני בני יוסף⁶. עכ"ד.

ובקונטרס בענייני ימי הפורים להג"ר חנוך קלרנשטיין זצ"ל (אות ב) כתב ע"פ דבריהם רמז נפלא לכך שמעברים את השנה באדר, שבפרשת ויחי (בראשית מט, ט), כאשר יוסף הביא את מנשה ואפרים לפני יעקב לברכם, אמר יוסף "בני הם אשר נתן לי א-לקים בזה", והנה המילה "בוזה" עולה י"ב בגימטריא, כמבואר באוה"ח

⁴ אמנם פשוט הוא שאין לומר לפ"ז דבאדר שני אין להרבות שמחה, כי סו"ס מצוות הפורים נעשות בו.

⁵ אמנם בהלכה שם (ה"א) כתב שנוהגים להרבות גם באד"ר, ושיש סוברים רק באד"ש.

⁶ ושו"ר בפרי צדיק לראש חודש אדר ראשון (אות י) שהביא מדברי הקדושת לוי הנ"ל, וכתב: "והנה עיקר קריאת המגילה ומחייית עמלק הוא באדר השני, ומסתמא אדר שני לאפרים, וכן יהושע שהיה הראשון למחייית עמלק בא מאפרים. ואדר ראשון למנשה, שבאמת כל שלושה השבטים - מנשה ואפרים ובנימין - הם לכיבוש העכו"ם". אמנם בהמשך (אות יא) כתב בשם האריז"ל שחישב את שנים עשר חודשים לשנים עשר השבטים ע"פ סדר הדגלים, ונמצא חודש אדר לנפתלי, וע"ש שביאר סוד הדבר. ובליקוטי מאמרים עמ' צב (תחילת אות טז) כתב, שחשב מסבא דיליה כדברי הקדושת לוי, ואח"כ מצא כן בספר קדושת לוי, וכתב ע"ז "וכיונתי לדעת קדושים", ע"ש. וע"ע בפרי צדיק לחנוכה (סוף אות יד) ולפורים (אות ו), וברסיסי לילה (סוף אות מט).

הקדוש, וא"כ י"ל שרמזו כאן יוסף שבנים אלו, מנשה ואפרים, נתן לי אלקים "בזה" - בעבור חודש השנים עשר, הוא חודש אדר, בן מעברים את השנה, וא"כ הוא לפעמים שני חודשים, כנגד שני בני יוסף שנחשבים חלק מ"ב שבטי י-ה, ומספר החודשים בשנה מעוברת מכיון גם כנגדם. והנה, השפ"א ביאר הטעם שמרבין בשמחה בחודש אדר, שהמילה "אדר" היא מלשון דירה - "אדור בינותיכם", והיינו שאומר הקב"ה "עשו לי דירה ואשרה שכינתי בתוכם"⁷, ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (פסחים קיז ע"א ועוד), ולכן חודש אדר נקבע לחודש שבו מרבים בשמחה. והטעם שדווקא בחודש אדר מבקש הקב"ה להשרות שכינתו בישראל, ביאר השפ"א, לפי שחודש זה הוא כנגד יוסף הצדיק, ומידתו הייתה שמירת הקדושה בטהרתה, כשעמד נגד כל הנסיונות במצרים, ושמירת הקדושה מביאה לידי שמחה, וע"כ מרבין בשמחה בחודש זה. ולפי האמור לעיל, שחודש אדר ראשון הוא כנגד אחד מבניו של יוסף, א"כ הלכה זו ש"מרבין בשמחה" תחול גם באדר, כנגד מדת יוסף, שהיא הסיבה להרבות בשמחה. עכת"ד.

אין לנו אלא לסיים בדברי חכמינו: אחד המרבה ואחד הממעטיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. ויקוים בנו מהרה מקרא שכתוב (ישעיה נא, ג) "כִּי נַחֵם ה' צִיּוֹן נַחֵם כָּל חֲרֻבֹתֶיהָ וַיִּשֶׂם מִדְבָּרָה כְּעֵדֶן וְעֲרֻבֹתָהּ כְּגֹן ה' שְׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה".

⁷ ובנותן טעם, שבתחילת חודש אדר קוראים פרשת תרומה, בתחילתה נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".